

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні вченої ради
філологічного факультету
протокол № 6 від 22.01.2020 р.

ПРОГРАМА

додаткового фахового випробування вступників,
які здобули ступінь вищої освіти за іншою спеціальністю,
для здобуття ступеня освіти «Магістр»
за спеціальністю 053 «Психологія»
Освітня програма «Психологічна реабілітація»,
у 2020 році

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Побудова національної системи освіти України передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців, основним критерієм якої виступає рівень компетентності випускників, раціональне поєднання їх теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці.

Головним завданням додаткового фахового випробування вступників для здобуття СО «Магістр» спеціальності «Психологія» є перевірка рівня фахової компетентності майбутнього фахівця, виявлення рівня його фундаментальної та спеціальної підготовки. Важливим завданням додаткових фахових випробувань постає пошук вступниками взаємозв'язків між різними психологічними курсами й уміння застосовувати набуті знання в різних психологічних курсах при розкритті певного теоретичного, теоретико-прикладного чи суто прикладного питання або в суто практичному аналізі того чи іншого психологічного явища.

Додаткове фахове випробування вступників для здобуття СО «Магістр» за освітньою програмою «Психологічна реабілітація» охоплює розділи курсів: «Загальна психологія», «Диференціальна психологія та психологія особистості», «Вікова психологія».

Додаткове фахове випробування вимагає від вступників оперувати теоретичними знаннями, аналізувати ті чи інші ідеї, розкривати певні гіпотези й концепції. Воно орієнтоване на перевірку системи знань вступника та вміння чітко будувати свою відповідь із використанням належної кількості фактів і аргументів.

ПРОГРАМА

додаткового фахового випробування вступників,
які здобули ступінь вищої освіти за іншою спеціальністю,
для здобуття ступеня освіти «Магістр»
за спеціальністю 053 «Психологія»
Освітня програма «Психологічна реабілітація»,
у 2020 році

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Методи психології. Рівні методологічного аналізу. Принципи побудови психологічних досліджень. Методи організації досліджень (лонгитюдний, порівняльний). Етапи проведення психологічного дослідження. Методи збору фактичного матеріалу: спостереження, експеримент, бесіда (інтерв'ю), метод вивчення продуктів діяльності, анкетування, психологічне тестування. Вимоги до кожного методу, його переваги та недоліки.

Тема 2. Принципи та структура психології. Основні принципи психології. Структура психіки людини (психічні процеси, стани, властивості особистості). Основні галузі психології, взаємозв'язок теоретичних та практичних завдань психології. Значення психологічних знань для народного господарства та охорони здоров'я людини. Міждисциплінарні зв'язки психологічної науки.

Тема 3. Характеристики типів темпераменту та їх врахування в діяльності. Основні підходи до професійного відбору та підбору з врахуванням типу темпераменту. Поняття про індивідуальний стиль діяльності. Загальна стратегія виховання з урахуванням типу темпераменту. Конкретні підходи до виховання з урахуванням позитивних та негативних властивостей кожного типу темпераменту. Врахування темпераменту в праці та спілкуванні.

Тема 4. Поняття про здібності та їх природу. Задатки і здібності. Перевага I та II сигнальної системи як задаток. Типологія І.П.Павлова. Багатозначність задатків. Дві крайні точки зору на природу здібностей. Близнюковий метод. Експерименти А.Р.Лурія. Генетичні та природні чинники. Хромосомні аномалії. Порушення годування плода. Захворювання в період вагітності та вживання матір'ю лікарських та інших речовин. Чинники навколишнього середовища: харчування, психічна стимуляція, вплив кількості дітей у родині, соціальне становище. Внесок Б.М.Теплова в загальну теорію здібностей. Зв'язок здібностей зі знанням, вмінням та навичками. Здібність та особистість. Зв'язок здібностей з активністю, інтересами, нахилами, рисами характеру.

Тема 5. Поняття про відчуття. Будова і функції аналізаторів. Відчуття тварин і людини. Будова аналізатора (орган чуття, провідні шляхи, корковий відділ). Латентний період відчуттів. Експерименти із сенсорної депривації. Теорія Мюллера.

Тема 6. Закономірності сприймання. Сприймання і відчуття. Предметність сприймання. Фізіологічні основи сприймання. Роль міжаналізаторних

зв'язків. Функції другої сигнальної системи. Сприймання і дія. Простежуючі і саккадичні рухи.

Тема 7. Пам'ять та її закономірності. Пам'ять, її роль та місце серед психічних пізнавальних процесів. Теорії пам'яті. Асоціативна теорія. Прості асоціації (за суміжністю, схожістю, контрастом). Роль складних асоціацій. Фізичні теорії пам'яті. Нейрофізіологічні теорії. Біохімічні теорії. Теорії про двохетапний характер запам'ятовування. Дослідження Хідена про роль РНК у запам'ятовуванні.

Тема 8. Мислення та його структура. Місце серед пізнавальних процесів. Мислення та мовлення. Дискурсивне мислення. Соціальна природа мислення. Операції мислення: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація, класифікація, систематизація. Форми мислення: поняття, судження, висновок. Розв'язання розумових завдань. Детермінація мислення як процес. Три точки зору щодо уявного передбачення невідомого.

Тема 9. Поняття про мову і мовлення Виникнення мови та мовлення. Мова як суспільно-історичний продукт. Мовлення як діяльність. Теорії розвитку мовлення (повчання, преформистські, релятивістські, конструктивістські). Погляди вітчизняних психологів (С.Л.Рубінштейн, Л.С.Виготський, Л.Р.Лурія). Фізіологічні основи мовлення.

Тема 10. Поняття про уяву. Виникнення уяви у філогенезі. Уява та мислення. Різні точки зору щодо уяви. Гіпотези відносно механізмів уяви (випадкових знахідок, рекомбінації). Фізіологічні основи уяви. Роль гіпоталамо-лімбічної системи. Уява та органічні процеси. Ятрогенні захворювання. Идеомоторні акти.

Тема 11. Поняття про увагу Два підходи до уваги. Зовнішні вияви уваги. Рефлекторний характер уваги (І.М.Сеченов, І.П.Павлов). Орієнтовний рефлекс “що таке” і три групи рухів, в яких він виявляється. “Оптимальне вогнище” збудження (І.П.Павлов). Вчення про домінанту (А.А.Ухтомський). Роль ретикулярної формації. Моторна теорія (Т.Рібо). Експерименти Д.Е.Бродбента. “Феномен вечірки” (Е.Черрі). Увага як особлива психологічна дія контролю (П.Я.Гальперін).

Тема 12. Поняття про емоції. Відмінність понять емоції та почуття. Функції емоцій та почуттів (сигнальна, регулююча). Роль виразних рухів. Якості емоцій та почуттів (протилежність, двоїстність, невизначеність). Фізіологічні основи емоцій та почуттів. Роль правої півкулі та ретикулярної формації. Емоційні центри. Досліди Д.Олдза та Д.Дегальдо. Принцип роботи “детектора неправди”.

Тема 13. Загальне поняття про волю Поняття про волю. Роль праці у формуванні вольових дій. Теорії волі. Довільні та мимовільні рухи та дії. Прості та складні вольові дії. Структура складної вольової дії (усвідомлення цілі, боротьба мотивів, прийняття рішення, виконання). Вольове зусилля (зовнішня та внутрішня перешкода), залежність від темпераменту та інших властивостей особистості.

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ І ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Тема 1. Диференціальна психологія як наука: предмет, історія становлення Предмет диференціальної психології. Становлення диференціальної психології як науки. Перші наукові дослідження індивідуальних відмінностей (Ф. Бессель, В. Вундт, Ф. Гальтон). Світові традиції у розвитку диференціальної психології. В.Штерн про предмет і завдання диференціальної психології. Специфіка диференціальної психології, її зв'язок з іншими науками, роль у практичній психології. Напрями диференціально-психологічних досліджень за В. Штерном.

Тема 2. Методологія і методика дослідження індивідуальності. Методологічні засади та психометричні основи диференціальної психології. Методи диференціальної психології. Прийоми і способи наукових класифікацій. Поняття психологічної норми. Індивідуальні, типологічні та групові відмінності. Раса, диспозиція, тип. Індивідуальність як інтегральне поняття диференціальної психології. Структура індивідуальності за Б.Ананьєвим, В.Мерліним, Е.Голубевою. Роль спадковості та середовища у формуванні індивідуальності.

Тема 3. Вплив середовища і спадковості на людину. Теорії про вплив середовища і спадковості. Співвідношення понять «спадковість» – «середовище» у диференціальній психології. Психологічні відмінності різних вимірів індивідуальності: формально-динамічних, предметнозмістових та духовно-світоглядних властивостей між людьми. Людина як представник біологічного виду *Homo sapiens*. Організм як чинник індивідуальності. Індивід як формально-динамічна характеристика особистості. Особистість – психологічний носій соціальних властивостей. Індивідуальність – інтегральна біопсихосоціальна характеристика людини.

Тема 4. Формальні і змістові властивості індивідуальності. Темпераментальні характеристики індивідуальності. Зміст феномену «темперамент». Теорії темпераменту. Конституційна теорія темпераменту Е. Кречмера. Конституційна типологія особистостей В.Шелдона. Описова теорія темпераменту Г.Хейманса і Е.Вірси. Типології К.Г.Юнга, Г.Ю.Айзенка. Факторні теорії темпераменту. Типи вищої нервової діяльності за І.Павловим. Теорія Теплова-Небиліцина. Психологічні теорії темпераменту. Структура темпераменту в теорії В.Русалова.

Тема 5. Диференціальна психологія міжстатевих відмінностей. Стать як біологічне явище. Стать як соціокультурний зміст поведінки (гендер). Статева ідентичність. Статеворольові стереотипи. Теорії і концепції розвитку статевої ідентичності. Еволюційна теорія статевого диморфізму В.Геодакяна. Етологія статі. Міжстатеві відмінності у психологічних якостях. Моральна свідомість чоловіків та жінок.

Тема 6. Загальне поняття про особистість. Еволюція вчення про особистість. Умови формування особистості. Поняття про соціальну роль. Біологічне та соціальне в структурі особистості, “ендопсихіка” та “екзопсихіка”.

Тема 7. Диференціальна психологія здібностей. Сутність і характеристики здібностей. Постановка проблеми психології здібностей у філогенезі. Задатки. Здібності. Обдарованість. Типи інтелектуальних здібностей. Конвергентні здібності. Дивергентні здібності. Пізнавальні стилі. Типи інтелектуальної обдарованості. Компетентність. Талант. Мудрість. Геніальність як прояв обдарованості. Розумова відсталість і деменція. Тестування здібностей особистості. Сутність інтелекту як психічної реальності. Інтелект. Види інтелекту. Тестологічні підходи до інтелекту. Коефіцієнт інтелекту. Однофакторні теорії інтелекту. Багатофакторні теорії інтелекту. Експериментально-психологічні теорії інтелекту. Основні проблеми й суперечності дослідження інтелектуальних здібностей. Співвідношення спадковості і середовища в детермінації інтелектуальних відмінностей. Взаємозв'язок загального інтелекту й шкільної успішності. Взаємозв'язок темпераменту й інтелекту. Когнітивні стилі як детермінанти індивідуальних відмінностей. Теорії, пов'язані з дослідженням когнітивних стилів. Психологічна характеристика основних когнітивних стилів. Взаємозв'язки когнітивних стилів і їх співвідношення з продуктивними аспектами інтелектуальної діяльності. Когнітивні стилі у структурі індивідуальності.

Тема 8. Особистість та оточення. Орієнтації особистості та стратегії спілкування. Стиль спілкування. Силі лідерства. Лідер: психологічний тип і стиль керівництва. Силі педагогічного спілкування. Силі батьківського виховання. Соціально значуща діяльність. Варіативність асоціальної поведінки. Критерії відмінностей між соціальними групами. Вплив суспільної стратифікації на сімейне середовище. Вплив статусного рівня на інтелект. Якість життя соціальних груп: індивідуальні відмінності. Диференціальні крос-культурні дослідження рас, націй, етносів. Крос-культурна психологія. Крос-культурні дослідження. Культурні відмінності та їх вияви. Виховання в контексті культури. Етнічна свідомість. Національний характер.

Тема 9. Біхевіоризм як напрям вивчення поведінки. Погляди Дж.Уотсона на природу психіки, поняття про наочування. Необіхевіоризм та погляди на роль внутрішньо психічного у структурі особистості. Психодинамічний напрямок в психології. Вчення З.Фрейда, А.Адлера, К.Юнга про особистість. Неофрейдизм та погляди на розвиток особистості. Послідовники З.Фрейда. практичне використання психоаналізу в терапії психічних розглядів. Гуманістичний напрямок в психології. Погляди А.Маслоу, К.Роджерса. йоготерапія В.Франкла. Нові погляди на терапію. Клієнт-центрований підхід до психологічної допомоги особистості. Гештальт-психологія та її досягнення. Дослідження М.Вертгеймера. Теорія «поля К.Левіна». Поняття гештальту та його використання в практичній психології. Когнітивний напрямок в психології. Погляди У.Найссера та Дж.Миллера на природу психічного. Порівняння людини і ЕВМ, логічні помилки. Теорія пізнання Дж.Бруннера. стадії інтелектуального розвитку за Ж.Піаже.

Тема 10. Вітчизняна психологічна наука про особистість. Еволюція вітчизняних знань про психіку. Філософсько-літературний етап. Рефлексологія І.Павлова та В.Бехтерева, культурно-історична теорія та теорія діяльності. Прикладні дослідження вітчизняної психології. Структури особистості за К.К.Платоновим, С.Л.Рубінштейном, К.К.Ковальовим, та ін.. Внесок вітчизняних психологів у розробку теоретичних проблем психології особистості (Л.С.Виготський, О.Н.Леонтьєв, Л.І.Божович, К.К.Платонов та ін.).

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Введення в психологію розвитку. Предмет вікової психології. Предмет психології розвитку. Взаємозв'язок психології розвитку з іншими науковими дисциплінами. Розділи психології розвитку. Методи психології розвитку: специфіка спостереження і експерименту, близнецовий метод, метод вікових зрізів, лонгітюдний і біографічний методи. Історія розвитку вікової психології.

Тема 2. Проблема психічного розвитку. Показники психічного розвитку, розвиток пізнання, формування системи відносин, оволодіння системою практичних і розумових дій. Чинники психічного розвитку, спадковість і середовище, активність. Біологенетичні і соціогенетичні теорії розвитку. Теорії конвергенції Ж.Піаже. погляди Л.С.Виготського.

Тема 3. Періодизація психічного розвитку. Необхідність і значення періодизації. Приклади періодизацій. Можливі критерії періодизації. Приклади періодизацій, які побудовані на різних критеріях: Блонський, Фрейд, Леонтьєв, Штерн. Вимоги, яким повинен відповідати критерій періодизації (за Л.С.Виготським). Точка зору Л.Виготського на періодизацію психічного розвитку. Поняття про новоутворення, кризові та лізісні періоди. Періодизації Д.Б.Ельконіна, О.М.Леонтьєва, Д.І.Фельдштейна.

Тема 4. Вік немовляти. Період новонародженості як частина віку немовляти, своєрідність психічного життя новонародженого. Теорії травми народження. критерії переходу від новонародженості до грудного періоду. Психологічні особливості дитини грудного періоду: фізичний розвиток, розвиток моторики, рефлексорної діяльності, відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уваги, емоцій, вольової сфери, мовлення. Ознаки предметних дій, їх розвиток. Спілкування з дорослими. «Страх семимісячних», значення цього явища для когнітивного і особистісного розвитку дитини.

Тема 5. Раннє (переддошкільне) дитинство. Криза одного року. Причини і особливості протікання новоутворення кризи, розвиток моторики, освоєння ходи, її значення для когнітивного розвитку. Розвиток психічних процесів і формування моральних норм. Розвиток психіки в грі, її види. Особливості спілкування з дорослими. Криза 3-х років. Причина кризи і її прояви: негативізм, впертість, свавілля. Новоутворення кризи, сенсорний розвиток, формування сенсорних еталонів. Естетичні почуття. Пізнавальна активність і розвиток мислення. Роль казок в розвитку психіки. Види

спілкування з дорослими (за Богуславською). Загальний розвиток особистості.

Тема 6. Молодший шкільний вік. Криза 7-ми років: причини, прояв, психологічне значення. Психологічний зміст готовності до навчання. Розвиток когнітивної та емоційно-вольової сфери, самосвідомості, мотивації та моральних норм. Взаємодія з вчителями та батьками. Спілкування з ровесниками, особливості дитячої дружби. Зміна ведучого виду діяльності, особливості навчальної діяльності молодшого школяра.

Тема 7. Підлітковий вік. Межі підліткового віку, співвідношення біологічних і соціальних чинників в розвитку, інтелектуалізація психічних процесів. Новоутворення в мисленні. Емоційна сфера. Криза 14 років. Почуття дорослості за Ельконіним. Причини кризи і шляхи її пом'якшення. Особливості самосвідомості, «уявна аудиторія», «легенда про себе». Стосунки з однолітками, особливості дружби і кохання. Підліткові компанії: причини виникнення і функції. Спілкування з дорослими. Особливості різних видів діяльності.

Тема 8. Юнацький вік. Межі і періоди юнацького віку: «рання» і «пізня» юність. Розумовий розвиток. Можливості творчих досягнень. Емоційна сфера, розширення діапазону інтелектуальних і моральних почуттів. Естетичні почуття. Формування самосвідомості і стійкого «образу Я». Формування життєвих планів і світогляду. Види деформування життєвих планів на основі незбалансованості ближньої і дальньої перспективи. Професійне самовизначення. Спілкування з однолітками, дружба і кохання. Спілкування з дорослими, конфлікти між поколіннями. Юнацька субкультура і її психологічне значення.

Тема 9. Зрілий вік. Межі і періоди зрілості: рання, середня і пізня, передпенсійний вік. Життєвий шлях людини і його вплив на онтогенетичну еволюцію. Спосіб життя як передумова і риса життєвого шляху. Події як сторона способу життя. Психічні процеси в зрілому віці (Ананьєв). Історична пам'ять професіоналізація психічних процесів. Специфіка уяви в зрілому віці. Вікова динаміка творчої продуктивності дослідження Лемана, Деніса, Александрової. Нормативні кризи зрілого віку у чоловіків і жінок. Криза «середини життя».

Тема 10. Психологічна геронтологія. Предмет психогеронтології. Поняття і фази геронтогенеза. Чинники старіння. Психологічні особливості чоловіків і жінок в період клімакса. Індивідуальні особливості старіння. Нормальна і патологічна старість. Психопатологія старіння. Поняття дивергентного типу старіння. Особливості переробки сенсорної інформації. Компенсаторні можливості психіки. Творча продуктивність в похилому віці. Вплив життєвого шляху і трудової діяльності на збереження психічних функцій. Стосунки з оточуючими. Самосвідомість в похилому віці. Чинники «Образу Я», психологічний зміст виходу на пенсію. Думки і почуття, пов'язані із вмиранням.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Загальна психологія

1. Бенеш Г. Психологія: dtv-Atlas: Довідник: Пер. з нім. / Худож. Герман і Катерина фон Заальфельд; Наук. ред. пер. В.О.Васютинський / Г. Бенеш – К.: Знання-Прес, 2007
2. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник/ Для студ. психол. і педагог. спеціальностей. – 2-ге вид. / М.Й. Варій – К.: „Центр учбової літератури”. – 2007.
3. Васянович Г. П. Основи психології : навчальний посібник / Григорій Петрович Васянович. – К. : Педагогічна думка , 2012. – 114 с
4. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. [текст] навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
5. Іванова О.В. Психологія: вступ до спеціальності [текст]: навч. посіб. / О. В. Іванова, Л. М. Москалюк, С. І. Корсун – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 184 с.
6. Ільєнко М.М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології: Навчальний посібник. Вид. 2-ге доп. і перероб. – К.: Видавництво Ліра-К, 2017. – 208 с.
7. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін./ – К.: Каравела, 2011.
8. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. - Вид. 3-тє, допов. - К. : Кондор, 2012. - 570 с.
9. Кабашнюк В.О. Психофізіологія: Навчальний посібник / В.О. Кабашнюк, В.К. Гаврилькевич. – Львів: «Новий Світ-2000», 2018. – 200 с.
10. Курс загальної психології: підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / П. А. М'ясоїд . - К. : Алерта, 2013. – 757 с.
11. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник. / Р.В.Павелків. – К.: Кондор, 2009. – 576 с.

Диференціальна психологія і психологія особистості

1. Варій М. Й. Психологія особистості: Навч. пос./ М. Й. Варій – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: Навч. Посіб./ Л. В.Копець – К.: Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2007. – 460 с.
3. Мазяр О.В. Диференціальна психологія : модульний курс : навчальний посібник / Олег Васильович Мазяр. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2017. – 288 с.
4. Москалець В.П. Психологія особистості [текст]навчальний посібник. – / В.П. Москалець. – К. : Центр учбової літератури,2013.-262с.
5. Палій А.А. Диференціальна психологія: навчальний посібник / А.А. Палій. – К.: Академвадав, 2010 – 432 с.
6. Психологія особистості: Хрестоматія: Навч. посіб./ Мельничук Оксана Богданівна, Пасічняк Руслана Федорівна, Вольнова Леся Миколаївна та

- ін. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 532 с.
7. Романевська Л.І., Подкоритова Л.О. Диференціальна психологія. – Львів: Новий Світ, 2011. – 236 с.
 8. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – / О. Б. Столяренко. - К. : Центр учбової літератури, 2012.-280с.
 9. Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості: підручник / Е. Л. Носенко, І. Ф. Аршава. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 261 с. 10.
 10. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. – К.: Марич, 2009. – 232 с. (серія «Психологічний інструментарій»)
 11. Яблонко В.Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості. : Навч.пос./ В. Я. Яблонко – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 220 с

Вікова психологія

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. - К. : Каравела, 2007. - 400 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
3. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія : навч.-метод. посібник : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / В. М. Поліщук. - Суми : Унів. кн., 2006. - 219 с.
4. Кутішенко В.П.,Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: Навч.посіб. / В.П. Кутішенко, С.О. Ставицька.- К. : Каравела, 2009. – 448с.
5. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2017. 368 с.
6. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
7. Скрипченко О.В., Долинська Л. В. Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. К. : Каравела, 2007. 400 с.
8. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. К.: Кондор, 2015. 469 с.
9. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Терлецька Л. Г. - К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 608 с.
10. Шевченко Н.О. Особистість молодшого школяра / Н.О. Шевченко. – К. : Главник, 2007. – 112с.